

## Banja Luka

Rođena sam 1961. godine. Prije rata sam živjela sa sestrom u Banja Luci. Život prije rata je bio super. Nikad više onako neće biti, pogotovo zadnjih deset godina prije rata. Prije rata nije bilo lako naći dobar posao, ali postojao je zakon o zapošljavanju. Bilo je sve regulisano. Bilo je i veza, ali nije bilo kao sad. Mogao si kupiti sve što hoćeš. Nije niko bio gladan. Mogao si platiti režije, imao si sve. Prije rata ljudi su živjeli normalno, nije se čak ni razlikovalo, ni nacije, ni ovo, ni ono. Možda je bilo nešto tajno, onako prikriveno, ali se nije primjećivalo. Prije rata nije bilo nekih briga i problema.

Bilo je mješano stanovništvo u mojoj opštini. Opština podrazumjeva Banja Luku sa okolinom, ne samo grad. U samom gradu privatno vlasništvo je uglavnom bilo u rukama Muslimana i Hrvata. Odnos među ljudima bio je odličan. Malo koja familija nije imala miješani brak. Čak i naša familija je bila sva izmiješana.

Najviše pažnje svojoj religiji obraćali su katolici. Oni su najviše išli u crkvu i prije rata. Međutim, uoči samog rata, sve to što se išlo, bilo je više na politčkoj, nego na vjerskoj osnovi. Posebno u srpskim pravoslavnim crkvama, masovna okupljanja što u Banja Luci, što u Sarajevu.

O liderima i političarima prije rata, imam vrlo loše mišljenje. Ja volim samo one ljude koji vode računa o ekonomiji, o privredi, koji ti ne bacaju nacionalne stvari u lice, a ovamo ništa ne rade. Oni su mogli spriječiti rat. U svakom slučaju su Muslimani kao narod, neosvisno od lidere, morali se braniti. Jer, bilo ko da te napadne, ti ćeš se braniti. Moraš.

Kada je rat počeo, osjećala sam se grozno. Pogotovo kad je granatirano Sarajevo. To sve je donijelo promjene u naš svakodnevni život. Ja nisam mogla raditi, nisam se mogla prijaviti na biro. Drugo, nemaš prava nikakva. Građani srpske nacionalnosti, i koji su željeli nešto da promijene, nisu mogli. Ako bi mene primio jedan Srbin u svoju privatnu neku radnju, morao je sakriti kako se ja zovem. Moj rizik, njegov rizik. Čak ni oni nisu imali pravo da normalno razmišljaju.

U Banja Luci nije bilo sukoba, Banja Luku su oni okupirali bez otpora, jer stanovništvo nije pružilo nikakav otpor. Problem je ovdje počeo čim je počeo rat u Sarajevu. Kad su počeli granatirati Sarajevo, onda su okupirali SUP, sud, sve važnije ustanove u gradu, kasarne. Počeli su smjenjivati one kadrove koji su najbitniji, s vlasti i sa funkcija, iz preduzeća, poslije iz stanova, na kraju iz kuća. To je bilo maja 1992. godine.

Kada je rat počeo, mi lično nismo imali problema, ali sve oko nas je iseljeno. Jednostavno, bile smo one koje još nismo došle na red. A došle bi na red najvjerovatnije, jer tek '95. godine je bila prava oluja. Od straha smo morale da idemo.

U kući smo ostali do decembra 1994. godine. Dvije godine nismo radile. Nismo mogli ništa raditi, ni kretati se slobodno. Morali smo svako veče barikade stavljati na vrata da nam ne bi ko provalio. Bilo je rizično izlaziti naveče kasno. Nema noćnog života, ni da izađeš u kafić. Bilo je jako puno naoružanih ljudi u uniformama. Na kraju smo napustile kuću od straha, neizvjesnosti i činjenica da smo došle na red.

Iz Banja Luke nisi mogao ni izaći normalo. Morao si, ako si Musliman ili Hrvat, uplatiti veliku sumu novca da bi uopšte izašao iz Banja Luke. Morao si plaćati nekakve iseljenice. Karta po jednoj osobi je bila 200 DEM, tako da smo morali prodati stvari da bi izašli iz Banja Luke. Oni su rekli da možemo ponijeti najosnovnije, sredstva za ličnu higijenu. Mi smo ponijele fen za kosu i neke sitnice. Međutim, već smo bili obavješteni da je tura koja je izašla iz Banja Luke prije nas, da su opljačkani, da su im pokupili i hranu i ono osnovno što su ponijeli za puta, a i novac koji se našao pri ruci. Ono para što sam imala, nešto što sam skupila, poslali smo na Zagreb, preko Karitasa. Nismo smjeli rizikovati. Oduzeli su nam sve hrane što smo pripremile. Sitno i bijedno, ali su ipak pokupili. Što se tiče priprema za odlazak, bila je velika gužva na upis. I to ide preko tih organizacija za iseljenje. Bila velika gužva, pogotovo za Hrvatsku, pa u treće zemlje.

A mi smo imali papire za Ameriku. To bi nam i odgovaralo, jer više nisi u svom, na svom. S obzirom da smo mi živjeli u većim gradovima, ono što smo naučili, uslovi života i kultura i način života, sve se to daleko razlikuje od tih gradova u koje dolazimo. Tada smo se grozno osjećale. Nije lako napustiti kuću. S jedne strane olakšanje, a s druge strane teškoća. Gdje, šta i kako?! Srpski lideri u toj Banja Luci, oni nisu zapravo ništa nudili u budućnosti ni svom narodu, a kamoli nama. Jedna vrsta je i olakšanja da se ide vani, negdje na sigurnije. Otišli smo za Travnik, pošto je to bila linija razgraničenja. Gore smo bili smješteni u nekakvoj školi. Srbi su nas civile razmjenili za svoje vojnike. Putovali smo srpskim autobusom. S nama je išao neki čovjek koji je organizator tih poslova u agenciji za iseljenje u Banja Luci. I on je garantovao, radi razmjene, nama život. Bilo je nekih ispada oko Jajca, gdje je autobus stao. Srpski civili, oni sa sela, kao prijekali su. Međutim nije niko smio napasti pošto je bio taj čovjek i nisu pucali. Nije bio prisutan međunarodni Crveni krst. U autobusu nije bilo vojnih obveznika, samo stariji muškarci, žene i djeca. Putovali smo jedan dan i jednu noć. U Travniku smo ostali jednu noć, u školi na otvorenom, u Han Biloj. A bila je zima. Nema ni WC, a jako puno ljudi. Znam samo da su nam ponudili čebadi, spužve i po šolju mlijeka i nekakve lanč paketiće. S obzirom da je bilo jako hladno ja čak nisam htjela ni spavati tu noć, nego sam cijelu noć presjedila kraj nekog malog šporetića.

Slijedećeg dana smo putovali za Zenicu. Imali smo jednu prijateljicu koja je zamjenila kuću u Banja Luci i sa njom smo stigle u Zenicu taksijem. U Zenici smo

našli privatni smještaj. Kad smo potrošile ono malo para što nam je stiglo iz Zagreba za stan, onda smo tražili i dobili smještaj od opštine.

Situacija, što se tiče izbjeglica, je bila dobra. Jako puno ljudi u dvije velike prostorije. Dvije velike sobe po 13 do 15 ljudi u jednoj prostoriji. Higijena je bila na nivou jer se moralo održavati. Svako ima neku radnu obavezu, i vođa zbijega je dosta vodio računa o rasporedu dužnosti. Nekada je i pretjerivao, ali, u suštini, nije bilo tako loše. Što se tiče hrane, bio je kazan. Ja tu lično nisam mogla jesti, pa sam sebi pokušavala zaraditi dinar za hranu. Nije bilo podjele brašna, niti čega drugog.

Što se tiče izbjeglica, atmosfera između njih je bila odlična. Bilo je iz Istočne Bosne, iz Banja Luke. Normalno da je bilo i žalosno, gdje spavaš, kako ti je...Nemaš svoje kuće, nemaš svoje posteljine. Bilo je stvari koje, u odnosu na ovaj kamp ovdje, su potpuno drugačije. Recimo, nisi imao pravo uključiti peglu da sebi ispeglaš veš, uključiti fen ako ti je mokra kosa.

Sada živimo u ovom kampu. Po dvije, tri porodice žive u istim prostorijama. Sve zavisi s kim i kako živite, kako se dogovorite. Normalno, različiti su načini života, uslovi. Gradski život je drugačiji. Na selima su ljudi uvijek i prije rata mnogo, mnogo više kontaktirali, imali veće posjete. U gradu nisi mogao nikoga posjetiti ako ga prvo ne nazoveš telefonom i ne najaviš se.

Sada ovdje je život loš, tek toliko da se preživljava. Ne može čovjek reći da si gladan, ali za nas koji smo živjeli u gradu, koji smo imali sasvim drugačiji život, ovo je nikakav život. Tek toliko da ne umreš. Vrijeme ovdje uglavnom provodim tako da svoje dnevne obaveze, što se tiče kampa, odradim, a poslije toga učenje engleskog jezika. Radim na usavršavanju u cilju pronalaženja nekog rješenja, da se što prije ode odavde, da se zaposli, ili nešto tako.

Stanje sa našom kućom u Banja Luci je loše. Kisne. Kuća nije srušena, s tim da je krov dosta oštećen. A nikome, ko je sad u toj kući, se ne isplati tuđu kuću da rješava, jer su svjesni da neće ostati. Oni kažu da će nešto uraditi da njima ne kisne, dok su oni tu, jer im se ne isplati ulagati njihova sredstva u nešto što je tuđe. Zidovi su oštećeni isto.

Svoju kuću sam vidjela ljetos. Ako bi imale priliku da se vratimo, vratile bi se. Samo da se dozvoli povratak i da se može posao dobiti. Kad proradi sudstvo, policija bez obzira na nacionalnu, vjersku pripadnost...Ja mislim da ćemo imati mogućnosti da se nekada vratimo svojoj kući. Ako ne bude mogućnosti za povratak, mislimo zamijeniti kuću ili prodati. Najbolje bi bilo živjeti u Bosni, a ne bi bilo loše otići i vani, ako ovo ostane ovako. Jer da imate ne znam kakvu kuću, ako nemate redovnu platu, ako ne radiš, ne mogu se zidovi jesti.

Zašto je bio rat u Bosni?! Pa, mislim da je malo svijet pobjesnio. Sila, sila srpska, fašizam koji se širio. Prvo od Srbije pa na dalje. Ne kažem da i ovima ovdje ne fali mnogo toga, ali uglavnom, krenuo je od Srbije. I najružnije je što je uz pomoć jugoslovenske armije i svega toga došlo do nasilja. Mirne ljude, jedne protiv

drugih je okrenuo interes. Da žive u tuđim kućama, da žive u tuđim stanovima, da zauzmu tuđe zemljište. Čista pohlepa. Jedan Srbin u Banja Luci je znao imati šest kuća i ne znam koliko stanova. Čista pohlepa. To nije veliko srpstvo, to je pohlepa.

Mnogi su imali interesa od rata, Srbi najviše, jer su započeli rat. A nije ni ovima mane. Kad su Hrvati trebali ulaziti u Drvar, Glamoč, to se znalo, njihovi momci viču, "Jupi, sad će biti video rekordera, biće televizora". Znači zbog tako banalnih stvari, ljudi su išli ubijati i zbog tuđih kuća. Misle da će to tako ostati.

Mislim da neće više biti rata. Ne dok je NATO trupa. Neće biti zato što nisu oni više tako jaki. A stanovništvo je vidjelo i procijenilo da od ovog rata nisu imali ništa, samo jednu sramotu. A mnogo je izginulo na sve strane, tako da mnogi su već postali svjesni ciljeva tog rata. Mnogi su svjesni da i ti srpski lideri, da su oni samo sebi trpali u džepove.

Mislim da se ponovo može živjeti zajedno. Ljudi iz grada tako smatraju, jer u gradu nikom ne piše na čelu ni da je Musliman, ni da je Srbin, ni da je Hrvat. Veliki grad to ne vidi. I zavisi šta je ko doživio. Ima tu hiljadu stvari koje zavise, kakvog je ko obrazovanja... Može se zajedno živjeti ako je jaka i čvrsta vlast, jaki zakoni, tako da se zaprijeti onima koji bi širili rasnu ili nacionalnu diskriminaciju. Može.

Ja lično ne volim da živim od uspomena. Želim da živim za sutra. Ne želim razmišljati šta je bilo, želim da planiram šta će biti i šta je bolje lično za mene. I gledajući time da ne povrijedim ljude oko sebe. A ne volim se sjećati ružnih stvari. Kada bi ponovo bio rat, najranije bih išla u treće zemlje. Nemaš se za koga boriti. Ništa dobro nije došlo ratom. Mislim da nam treba jedan čovjek koji zna šta je ekonomija, šta je privreda. Jedan čovjek, neovisno kako se on zove. Nacionalni identitet je važan za mene, ali ne baš previše. Jer svi su ljudi, koliko sam ja važna sebi, i oni su sebi važni, i oni vole da žive kao i ja, da rade... Mnoge ljude ja ne mogu shvatiti. Svak je doživio nešto različito. Postoje ljudi koji su zaista doživjeli velike tragedije u ovom ratu, pa ipak nisu osvetoljubivi. A postoje ljudi koji nisu doživjeli ama baš ništa, pa bi se svetili. Mislim da je sve različito od čovjeka do čovjeka. I svugdje ima i ovakvih i onakvih ljudi, samo zavisi šta im se dopusti, a šta ne.

Mislim da nacionalni identitet nije dobra stvar, zato što on pravi razliku među ljudima, pa dolazi do rata. I zato što su u ime tih vjera, religija i nacija napravljen ogromne kriminalne radnje. Uglavnom, ništa dobro. A ko je bio vjernik prije rata, on je ostao vjernik. Takvih je vrlo malo.

Rat nije počeo zbog nacionalnih razlika. Nacionalne razlike su samo izgovor. Narod u Sarajevu je želio da svi nacionalni lideri idu s vlasti, znači da nacionalno nije bio razlog rata.

Ja imam jedno ime koje nosim od rođenja, a nikad ga ne bih mjenjala i ne bih dozvolila da me neko zove drugačije nego što se zovem. Ali ne volim da izigravam neku veliku Muslimanku. Znači postojim, ali ne toliko da gušim druge. Religija s tim veze nema i ne bi trebala da ima. Politika i religija ne idu zajedno. Moje gledanje na druge religije se nije promijenilo zbog rata. Religija je svaka ista. Ne mislim da je rat bio na neki način znak kako trebamo razlikovati religiju. Ne, religija je samo izgovor. Samo izgovor.

Potrebno je da ljudi žive zajedno i da se pomire. Da se svak vrati na svoje. Poslije toga izvršiti izbore i onda neće pobijediti nacionalne stranke, kad bude svak na svome. Zatim da ekonomija krene. Potreban je čovjek koji će voditi računa o ekonomiji, a ne bacati prašinu ljudima u lice. A onda, ako ne odradi ono svoje, da se smjeni.

Politička situacija u Bosni je još uvijek nikakva. Smiješno je da se dešavaju raznovrsna ubistva bez obzira ko je, šta je. To je vrlo, vrlo smiješno i da se to ne otkriva. Da ne postoji mogućnost da se to otkrije. Onda, što će nam policija. Bez obzira o kome se radi.

Kada bih mogla birati između stare Jugoslavije i sadašnje Bosne, izabrala bih Bosnu. Zato da imamo i mi jednu državu. Mi nemamo države, a Srbija, oni imaju državu. I Hrvatska ima državu. Neka bude Bosna i neka žive sve nacije sa nama. Koje žele. Kao što je i bilo, kao što smo i živjeli u Bosni. Ali da Bosna ostane. Srbi koji žive u Bosni, a hoće da žive sa nama, mi ih primamo. Hrvati koji žele da žive u Bosni, mi ih primamo. Romi, sve mi primamo. Sve. I da bude Bosna država. Ja bih voljela da ostane Bosna, kao što je bila sa onim stanovništvom. Mi smo se nekad prije rata svi ponosili. Mi svi kažemo, mi smo Bosanci, bez obzira na naciju, vjeru. E sad odjednom određene kategorije stanovništva, kojima je ova Bosna dala mnogo, i ono što nisu ni zaslužili, jer se nisu u njoj ni rodili, koji su došli, ne znam ni ja odakle i kako, sad odjednom oni su neki veliki Srbi, neki veliki Hrvati. Imaju pravo da vladaju Bosnom, da haraju Bosnom, da dijele Bosnu, a čak se ni rodili u njoj nisu. Vrlo tužno. To ne bih voljela. Voljela bih da se to izmjeni. Ako je neko rođen u Bosni i Hercegovini, neka on bude i na vlasti u Bosni. I ne damo Bosnu dijeliti. Bez podjele Bosne i Hercegovine. Bosna je jedina zemlja koja svakog voli i poštuje...

**<< Nazad**